

ФУҚАРОЛАР МУРОЖААТЛАРИ ИНСТИТУТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ТАБИАТИ: НАЗАРИЙ АСОСЛАР ВА ҲУҚУҚИЙ ТАВСИФ

Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академияси магистри

Шоймарданов Шохбоз Холбоевич

Фуқаролар мурожаатлари институти замонавий демократик давлатчиликнинг асосий устунларидан бирини ташкил этади. У, бир томондан фуқарони давлат механизмига нисбатан таъсир кўрсата оладиган ҳуқуқий субъект сифатида эътироф этса, иккинчи томондан эса давлат органларига жамоатчилик талабларини ва аниқ ижтимоий вазиятни мунтазам равишда ҳисобга олиш имконини беради. Шу сабабли мурожаат ҳуқуқининг ҳуқуқий табиатини тушуниш нафақат назарий аҳамиятга эга, балки прокурор назорати механизмларини такомиллаштириш нуқтаи назаридан ҳам амалий зарурат ҳисобланади. Биз мазкур бўлимда фуқаролар мурожаатлари институтининг тарихий шаклланиши, ҳуқуқий табиатига оид жаҳон ҳуқуқий адабиётидаги назарий баҳслар ва Ўзбекистон ҳуқуқ тизимидаги конституциявий-қонуний асослари таҳлил қилишни ўз олдимизга мақсад қилдик.

Фуқаролар мурожаатлари институтининг тарихий ривожланишини ўрганишда жараёнида унинг асл келиб чиқиш шакллари Қадимги Рим ҳуқуқига бориб тақалишини кўриш мумкин. Рим давридаги “libellus supplex” яъни, ҳукмдорга қаратилган ёзма мурожаат бу – давлат ва фуқаро ўртасидаги муносабатларнинг дастлабки ҳуқуқий ифодаси эди. Лекин ушбу институт ҳали субъектив ҳуқуқ сифатида эмас, балки монарх ихтиёрида бўлган “марҳамат кўрсатиш” акти сифатида фаолият юритарди¹. Ўрта аср Европасида Буюк

¹ Tellegen-Couperus O. A Short History of Roman Law. – London: Routledge, 1993. –P.73-74.
SJIF: 5.051

Шахс даҳлсизлиги (Magna Carta Libertatum, 1215) нинг 40-моддасига кўра “Биз ҳеч кимга ҳуқуқ сотмаймиз, рад этмаймиз ёки кечиктирмаймиз” деган мазмундаги қондан мустаҳкамлади². Ушбу белгиланган қонда давлат органларига мурожаат қилиш ҳуқуқи ҳимоя қилиниши лозим бўлган мустақил ҳуқуқий кафолат эканлигини биринчи бор расмий равишда эътироф этди.

Инглиз ҳуқуқшуноси А.Лихтенберг “мурожаат ҳуқуқини мустақил ҳуқуқий институт сифатида тан олишда 1689 йилдаги Ҳуқуқлар тўғрисидаги биллинг (Bill of Rights) аҳамияти бекиёс бўлиб, унга ҳар бир шахс парламентга эркин ариза бериш фуқаронинг чекланмаган ҳуқуқи бўлиб, ушбу ҳуқуқни ҳибсга олиш ёки жиноий таъқиб қилиш орқали бузиш қонунга зиддир” деган қонда ҳуқуқий тарихда биринчи марта мурожаат ҳуқуқини давлат томонидан зўравонлик ишлатилишига қарши ҳимоя қилинадиган субъектив ҳуқуқ мақомига кўтарди³.

XVIII–XIX асрларда бўлиб ўтган инқилоблар даврида мурожаат ҳуқуқи табиий ҳуқуқлар назариясига суяниб конституциявий мақом олди. Масалан, 1791 йилдаги АҚШ Конституциясининг Биринчи ўзгартиришида “Конгресс... халқнинг... давлатга шикоят аризалари билан мурожаат қилиш ҳуқуқини чекловчи ҳеч қандай қонун қабул қила олмайди” деб белгилаб қўйилди⁴. Ушбу конституциявий норма ўша даврда инқилобий янгилик бўлиб, у мурожаат ҳуқуқини ижро ҳокимиятига нисбатан ҳимоя қилинадиган ва суд орқали мажбурлаб ижро этирилиши мумкин бўлган субъектив ҳуқуқ деб эътироф этди.

² Magna Carta, 1215. Art. 40. // Stephenson C., Marcham F. (eds.) Sources of English Constitutional History. –New York: Harper & Row, 1972. –P.42-46.

³ Lichtenberg A. The Historical Development of the Right to Petition // Journal of Legal History, 2001. №.22(2). – P.45-78.

⁴ United States Constitution. Amendment I (1791) // <https://constitution.congress.gov/constitution/amendment-1>
SJIF: 5.051

Фуқаролар мурожаатлари институтининг ҳуқуқий табиатига оид жаҳон ҳуқуқий адабиётида бир нечта асосий назарий ёндашув мавжуд бўлиб, улар орасида жиддий баҳс ва мунозаралар давом этмоқда. Ушбу баҳсни тўлиқ тушуниш учун аввало унинг методологик заминини аниқлаш зарур. Тадқиқотчи олимлар мурожаат ҳуқуқига нисбатан турлича таянч нуқтасидан, яъни кимлари конституциявий назария, кимлари маъмурий ҳуқуқ доктринаси, кимлари эса сиёсий фалсафа позициясидан ёндашаётганлиги сабабли уларнинг хулосалари бир-биридан тубдан фарқ қилади. Бундан ташқари, мурожаат ҳуқуқи “халос этилмаган тушунча (essentially contested concept)”, яъни ягона таърифи қоида тариқасида бўлмаган ва мазмунига қараб турлича талқин қилинадиган тушунча хусусиятига эга эканлигини ҳам инобатга олиш лозим. Мазкур ҳолат ўз-ўзидан баҳс-мунозараларни тугатиб бўлмаслигини, балки уларни методологик жиҳатдан самарали бошқариш кераклигини қуйидаги ёндашувлар орқали ҳал этилади, яъни:

– **Конституциявий ҳуқуқ назарияси.** Ушбу концепция тарафдорлари мурожаат ҳуқуқини фундаментал инсон ҳуқуқлари қаторида кўради. Гарвард профессори Ж.Новакнинг фикрича “мурожаат ҳуқуқи мустақил институт бўлмай, ифода эркинлиги, йиғилишлар эркинлиги ва адолатли суд ишини юритиш ҳуқуқлари билан биргаликда демократик давлатнинг муайян конституциявий ядросини ташкил этади”⁵. Тадқиқодчининг мазкур илмий қараши БМТ Инсон ҳуқуқлари қўмитасининг 34-умумий изохида ҳам акс этган бўлиб, мазкур изохда мурожаат ҳуқуқи Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактнинг 19-моддасида кафолатланган ифода

⁵ Nowak M. UN Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary. –2nd ed. – Kehl: N.P. Engel, 2005. – P. 455.

эркинлигининг алоҳида кўриниши сифатида баҳоланади⁶.

– **Маъмурий ҳуқуқ институти назарияси.** Таниқли немис маъмурий ҳуқуқ соҳасида тадқиқотлар олиб борган профессор Х.Маурер ўзининг “Умумий маъмурий ҳуқуқ (Allgemeines Verwaltungsrecht)” асарида мурожаатларни, аввало, маъмурий жараённинг таркибий элементи сифатида таснифлайди. Унинг фикрича: “Фуқарони маъмурий органга мурожаати бу – суд жараёни ўрнига оддий, тез ва арзон маъмурий йўл орқали ҳуқуқий самарага эришишнинг механизми деб ҳисоблайди ва шу сабабли у маъмурий ҳуқуқнинг мустақил институти сифатида алоҳида ҳуқуқий тартибга солинишга муносиб, деб ҳисоблайди⁷. Ушбу концепция Польша маъмурий ҳуқуқ мактаби вакили Й.Старосцякнинг ҳам асарларида ривожлантирилган бўлиб, у мурожаат ҳуқуқини “маъмурий демократиянинг ҳуқуқий кўриниши” деб атаб, уни бошқарув самарадорлигини таъминловчи функционал механизм сифатида таърифлайди⁸.

– **Коммуникатив демократия назарияси.** Мазкур назария немис файласуфи Ю.Хабермаснинг “Ҳақиқат ва норма ўртасида (Between Facts and Norms)” номли асарида жамоат муҳокамаси (public discourse) назариясини ривожлантириб, мурожаатни ҳуқуқий институт сифатидан кенгрок, яъни давлат ва фуқаро ўртасидаги легитим коммуникатив алмашинув механизми сифатида таҳлил қилади. Ушбу назариянинг асл мазмуни кўра, мурожаат ҳуқуқи давлатнинг демократик легитимлигини таъминловчи бахс-мунозарага асосланиши орқали фуқаро ўз мурожаати орқали сиёсий ва ҳуқуқий тизимни

⁶ UN Human Rights Committee. General Comment No. 34 (2011). CCPR/C/GC/34. Para. 11. // <https://www.ohchr.org/sites/default/files/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>

⁷ Maurer H. Allgemeines Verwaltungsrecht. –18. Aufl. – München: C.H. Beck, 2011. –S.119–120.

⁸ Starostsyak J. Elementy teorii organizacii i zarzadzania w administracii. –Warszawa: PWN, 1978. –S.215.

ўз иштирокига асосланган қулай бўлган фойдали янгиликларга мажбурлайди⁹. Мазкур олимнинг ёндашуви мурожаат институтини фақат ҳуқуқий эмас, балки сиёсий-нормативик категория сифатида тушунишга имкон беради. Бироқ, айнан шу жиҳат ушбу концепциянинг ҳуқуқшунослар томонидан танқидига сабаб бўлганлигини кузатиш мумкин. Жумладан, инглиз маъмурий ҳуқуқ соҳасида тадқиқотлар олиб борган П.Крейг “Ю.Хабермаснинг ёндашуви назарий жиҳатдан ишонарли, лекин у мурожаат институтини аниқ ҳуқуқий мақомга эга бўлган таъсирчан амалий механизм сифатида тавсифлашга ожизлик қилади” деган фикрни илгари суради¹⁰.

– **Иштирокчи демократия назарияси.** Мазкур назария вакиллари Б.Барбер ва К.Патеманнинг илгари сурган концепцияларида мурожаатни иштирокчи демократияни амалга ошириш механизмларидан бири сифатида баҳолаб, унинг мустақил ҳуқуқий аҳамиятини рад этади. Хусусан, “мурожаат ҳуқуқи фуқаровий жамоатчилик иштирокининг расмий канали, давлат органлари ва фуқаролар жамоа ўртасидаги диалог инструменти сифатида маъно касб этади” деган хулосага келишади¹¹. К.Патеман эса мурожаат институтини фуқаровий иштирок назариясида “паст даражали иштирок (minimal participation)” механизми деб таснифлайди. Шу билан бирга у фуқарога тўлиқ сиёсий иштирок бермасди, балки унинг нуқтаи назарини давлат органига юборишнинг ёқимли имкониятини таъминлайди, деган фикрни қўллаб-қувватлайди¹².

⁹ Habermas J. Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy. – Cambridge: MIT Press, 1996. –P.301-330.

¹⁰ Craig P. Administrative Law. – 7th ed. –London: Sweet & Maxwell, 2012. –P.402.

¹¹ Barber B. Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age. – Berkeley: University of California Press, 1984. –P.261.

¹² Pateman C. Participation and Democratic Theory. –Cambridge: Cambridge University Press, 1970. –P.43.
SJIF: 5.051

МДХ давлатлари ҳуқуқ доктринасида мурожаатлар институтига нисбатан алоҳида ёндашув шаклланган. Россиялик давлат бошқаруви назарийчиси Г.В.Атаманчук мурожаатни “давлат бошқарувининг тескари алоқа механизми” деб таърифлайди ва фуқаролар мурожаатлари маъмурий бошқарув тизимига аниқ ижтимоий вазиятни акс эттиришнинг тахлилий канали вазифасини бажаради, деган хулосага келади¹³. Ушбу функционал ёндашув МДХ мамлакатлари классик назария аънасида кенг тарқалган бўлиб, мурожаатни субъектив ҳуқуқлар тизимидан кўра бошқарув самарадорлиги нуқтаи назаридан тахлил қилишни афзал кўради.

Мазкур назарий баҳслар тахлилидан қуйидаги хулосаларга келиш мумкин. Конституциявий ҳуқуқ назарияси мурожаатни субъектив ҳуқуқ сифатида эътироф этишда тўғри йўналишни кўрсатади. Бироқ у мурожаат механизмининг маъмурий жараёндаги амалий ролини тўлиқ ёритмайди. Маъмурий ҳуқуқ институти концепцияси эса мурожаатнинг процессуал томонларини ижобий тавсифлайди, аммо унинг конституциявий-ҳуқуқий асосини иккинчи даражага қўяди. Хабермаснинг коммуникатив демократия назарияси жамиятнинг давлат билан мулоқоти нуқтаи назаридан муҳим, аммо ҳуқуқий аниқликдан етирли эмаслиги илмий асослангирланган. Ушбу ёндашувларни илмий тахлил қилар эканмиз, фикримизча фуқаролар мурожаатлари институти тўлиқсиз дуал мақомга эга бўлиб, у ҳам конституциявий субъектив ҳуқуқ (мурожаат қилиш ҳуқуқи), ҳам маъмурий-ҳуқуқий жараён (кўриш, ҳал қилиш, назорат қилиш механизми) сифатида фаолият кўрсатади. Ушбу дуал табиат мурожаатлар институтига нисбатан бир вақтнинг ўзида конституциявий ва маъмурий ҳуқуқ нормаларини қўллашни

¹³ Атаманчук Г.В. Теория государственного управления. –М.: Омега-Л, 2004. –С.256.

белгиланган.

Ўзбекистонда Республикаси “Фуқароларнинг муурожаатлари тўғрисида”ги қонуни структурасини Европа стандартлари билан қиёслаганда, Европа маъмурий ҳуқуқи бўйича йирик монография муаллифи Й.Шварце Европа маъмурий ҳуқуқида муурожаатни кўриш механизмининг тўртта асосий талабга жавоб бериши кераклигини таъкидлайди, яъни “аниқлик (certainty)” – муурожаатга жавоб бериш мажбурияти белгиланганлиги, “самарадорлик (effectiveness)” ҳуқуқий таъсир доираси аниқлиги, “мутаноссиблик (proportionality)” жавоб муддати ишнинг мураккаблигига мослиги ҳамда “шаффофлик (transparency)” қарор асосланган бўлиши лозим¹⁵.¹⁷ Ушбу илмий мезонлар нуқтаи назаридан келиб чиқиб мазкур миллий қонунчиликни баҳолайдиган бўлсак, “аниқлик” ва “самарадорлик” талаблари етарли даражада қонунчилик доирасида ҳал этилган. Бироқ тегишли муносабатларга нисбатан “мутаноссиблик” ҳамда “шаффофлик” масалаларида ҳуқуқий тартибга солишда бир қатор бўшлиқлар мавжудлигини тан олиш зарур.

Ўзбекистонда Республикаси “Фуқароларнинг муурожаатлари тўғрисида”ги қонуннинг 13-моддасида муурожаатларни кўриб чиқишда муурожаатларни кўриб чиқиш муддатларини узри сабабларсиз бузганлик, асоссиз, қонунга зид қарорлар қабул қилганлик ёхуд фуқароларнинг шахсий ҳаётига доир маълумотларни ошқор этганлик механизми назарда тутилган. Бироқ ушбу нормадаги фуқароларнинг қонун билан муҳофаза қилинадиган ҳуқуқларига “жиддий зарар етказиш” мезони аниқ белгиланмаган. Тадқиқотчи И.Б.Тўрақулов бу масалага алоҳида тўхталиб, амалиётда “жиддий зарар етказиш” мезонини баҳолаш органнинг мутлақ ихтиёрига ташлаб

¹⁵ Schwarze J. European Administrative Law. –Rev. 1st ed. –London: Sweet & Maxwell, 2006. –P.1445.
SJIF: 5.051

кўйилганини, бу эса суиистеъмолчиликнинг ҳуқуқий асосига айланаётганини кўрсатиб беради¹⁶. Олиб борилган илмий тадқиқотлар натижасида мазкур муаммо Германия маъмурий ҳуқуқидаги “жавоб бериш мажбурияти (Bescheidungspflicht)” доктринаси ёрдамида ечилиши мумкин, деб ҳисоблаймиз. Мазкур доктринага кўра, орган такрорий мурожаатни рад этиш учун аниқ ва текширилиши мумкин бўлган ҳуқуқий асосни аниқ кўрсатиши шарт ҳисобланади.

Прокурор назоратининг фуқаролар мурожаатлари институтидаги ўрни ўзига хос ҳуқуқий табиатга эга. Ўзбекистон Республикаси “Прокуратура тўғрисида”ги қонуни орқали прокуратура органига “фуқаролар ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш” вазифасини юклайди. Жумладан, ушбу қонуннинг 32-моддасига кўра, прокурор ушлаб турилган, қамоққа олинган, озодликдан маҳрум этилган ҳамда жиноят-ҳуқуқий таъсирнинг бошқа чораларига тортилган шахсларнинг жазони ижро этувчи орган ёки муассаса маъмуриятига, бошқа давлат органларига, жамоат бирлашмаларига, мансабдор шахсларга шикоят ҳамда аризалар билан мурожаат қилиш ҳуқуқлари тўғрисидаги қонун талабларига риоя этилиши устидан назоратни амалга оширади. Ушбу норма прокурорни мурожаатлар тизимида иккита асосий ўрин тутувчи субъект мақомига кўтаради, яъни:

- прокурор мурожаатни қабул қилиш ва кўриш субъекти (ариза, шикоят ва таклифларнинг тегишли тартибда ҳал этиш масаласини кўриб чиқади);
- прокурор бошқа органлар томонидан мурожаатларни кўришда қонунийликка риоя этилиши устидан назоратни амалга оширувчи субъект сифатида фаолиятни амалга оширади.

¹⁶ Тўрақулов И.Б. Маъмурий ҳуқуқ ва рақамли давлат. – Тошкент: Ўзбекистон, 2023. – Б.78-82.

Қонундаги ушбу қоидаларни амал қилиш мезонига нисбатан ҳуқуқшунослик илмий жамоатчилик доирасида назарий жиҳатдан баҳсли масала сифатида қаралади. Профессор Х.Маурернинг фикрига кўра, назорат функцияси ва мурожаатни кўриш функциясини бир органга юклаш “назорат нейтраллиги (Kontrollneutralität)” тамойилига зид бўлиши ва бир орган томонидан ўзи кўрган мурожаат сифатига объектив баҳо бериш масаласи боши берк кўчага кириб қолиши мумкин¹⁷. Шунинг ҳам алоҳида эътиборга олиш лозимки, МДХ мамлакатлари ҳуқуқий тизимидаги прокуратура органининг Ғарбий Европа давлатлари ҳуқуқий тизимларидаги прокуратурадан тубдан фарқ қилади. Ўзбекистонда прокуратура тизими “умумий назорат” функциясини амалга оширувчи орган сифатида конституциявий мақомга эга бўлиб, унинг мурожаатлар устидан назорати амалга ошириш ушбу умумий назорат ваколатининг таркибий қисми ҳисоблади.

Ўзбекистон Республикаси “Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодекснинг 3 ва 4-моддалари маъмурий органнинг ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) ёки қарорлари, шунингдек мурожаатга берилган жавоб маъмурий судда шикоят объекти бўлиши мумкинлигини белгилаб, мурожаат муносабатларига процессуал кафолат элементини қўшади. Ушбу норматив асос фуқарога нафақат органга мурожаат қилиш, балки у ерда олинган жавобнинг қонунийлигини мустақил суд органи орқали текшириш ҳуқуқини кафолатлайди¹⁸. Ушбу норма мурожаат натижасида чиқарилган қарорни маъмурий ҳужжат сифатида таснифлаш имконини беради ва шу тариқа мурожаат ҳуқуқини суд орқали мажбурлаб ижро эттириш механизмига

¹⁷ Maurer H. Allgemeines Verwaltungsrecht. 18. Aufl. –München: C.H. Beck, 2011. –S.186-188.

¹⁸ Ўзбекистон Республикаси Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги кодекси. 2018-йил 25-январь, ЎРҚ-462-сон (2021-йил 21-апрелдаги ЎРҚ-683-сон Қонун таҳриридаги). 3, 4-моддалар. // lex.uz
SJIF: 5.051

боғлайди. Бу ўз навбатида прокурор назоратига нисбатан ҳам муҳим оқибат туғдиради: прокурор томонидан кўриб чиқилган ва рад этилган мурожаатга нисбатан ҳам суд назоратининг имконияти мавжудлиги тан олинади.

Рақамли муносабатларнинг жадал ривожланиши фуқаролар мурожаатлари институтига янгича ҳуқуқий тавсиф беришни тақозо этмоқда. 2016 йилда ишга туширилган Виртуал қабулхона ва Халқ қабулхоналари, 2022 йилда фаолият бошлаган “murojaat.gov.uz” ягона платформаси мурожаатларни автоматлаштирилган таснифлаш ва йўналтириш имконини берди. Бундан ташқари, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 01.04.2026 йилдаги “Аҳоли билан мулоқот тизимини самарали ташкил қилиш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-51-сонли фармонига мувофиқ мурожаатлар “шошилиш”, “одатий” ва “маслаҳат талаб қилувчи” тоифаларга ажратилди. Муддати ўтган мурожаатлар эса автоматик тарзда юқори органларга юборилади. Ушбу рақамли трансформация мурожаат ҳуқуқини конституциявий субъектив ҳуқуқ сифатида сақлаб қолган ҳолда, унинг амалга оширилиш механизмининг сифат жиҳатидан янги “рақамли назорат” даражага кўтарди. Шу сабабли мурожаатлар институтининг тартибга солувчи қонунчиликни рақамли муҳит талабларига мослаштириш долзарб ҳуқуқий зарурат бўлиб қолмоқда.

Рақамлашув жараёни фуқаролар мурожаатлари институтига нисбатан янгича ҳуқуқий квалификация масалаларининг юзага келтирмоқда. Хусусан, сунъий интеллект алгоритмлари асосидаги автоматлаштирилган таснифлаш тизимлари “такрорий мурожаат” деб баҳоланган аризага рад жавобининг мустақил равишда генерация қилаётган ҳолларда ушбу рад жавобининг ҳуқуқий табиатининг аниқлаш масаласи ҳуқуқий жиҳатдан тобора долзарб тус

олмоқда. Муаммонинг моҳияти шундаки, маъмурий акт ва оддий маъмурий ҳаракат ўртасидаги фарқлаш мезонлари анъанавий равишда инсон томонидан чиқарилган қарорларни назарда тутди. Рақамли алгоритм томонидан автоматик генерация қилинган рад жавоби эса ушбу мезонлар доирасига аниқ сифмайди.

Маъмурий ҳуқуқ назариясига кўра маъмурий акт учта хусусиятга эга бўлиши лозим: ваколатли орган томонидан чиқарилганлик, аниқ шахсга йўналтирилганлик ва ҳуқуқий оқибатлар туғдирувчанлик. Алгоритм томонидан чиқарилган рад жавоби иккинчи ва учинчи мезонга жавоб беради, яъни у аниқ аризага йўналтирилган ва унинг мурожаатини кўриб чиқиш ҳуқуқини амалда чеклайди. Биринчи мезон бўйича эса муаммо алгоритм мустақил ваколатли субъект эмас, балки давлат органи томонидан фаолиятга жорий этилган техник восита сифатида эътироф этилади. Германия маъмурий ҳуқуқи доктринасида бу масалага нисбатан “институционал вакиллик” назарияси татбиқ этилган бўлиб, унга кўра давлат органи алгоритмни қарор қабул қилиш воситаси сифатида жорий этган бўлса, алгоритм қарорлари органнинг ўз қарорлари деб эътироф этилади. Мазкур орган масъулиятли субъект ҳисобланади. Ушбу ёндашув Ўзбекистон ҳуқуқ тизими учун ҳам методологик асос бўлиши мумкин.

Прокурор назорати нуқтаи назаридан келиб чиқадиган бўлсак, ушбу масала янада мураккабланиши мумкин. Ўзбекистон Республикаси “Прокуратура тўғрисида”ги қонуннинг 32-моддаси прокурорга мурожаатлар бўйича қонунийликка риоя этилишини назорат қилиш ваколатини берган. Агар алгоритм томонидан чиқарилган рад жавоби маъмурий акт сифатида квалификация қилинса, прокурор ушбу ҳужжатга нисбатан протест ёки бошқа

хукукий чоралар кўриш ҳаракатларини амалга оширишлари мумкин. Агар у оддий маъмурий ҳаракат деб топилса, прокурорнинг назорат ваколатлари тор ва асосан умумий қонунийлик назорати доирасида қолади.

Бизнинг фикримизча, мазкур масалани ечиш учун урта асосий методологик йўналиш мавжуд бўлиб улар қуйидагилардан иборат:

– рақамли (алгоритм) технологиялар томонидан чиқарилган ҳар қандай рад жавобини маъмурий ҳужжат деб тан олиш ва унинг ижро этилишидан олдин мутасадди органнинг масъул ходими томонидан тасдиқланиш шартни мажбурий деб тан олиш;

– рақамли (алгоритм) технологиялар томонидан берилган рад жавобларини маъмурий ҳужжат ва маъмурий ҳаракат орасидаги “гибрид хукукий категория” деб янгича таснифлаш ва уларга нисбатан алоҳида шикоят тартибини, шу жумладан прокурорга мурожаат имконини белгилаш;

– Ўзбекистон Республикаси “Фуқароларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги қонунга алоҳида норма киритиш ва унда рақамли (алгоритм) асосида чиқарилган рад жавобларининг хукукий мақоми, уларга шикоят тартиби ҳамда прокуратуранинг бу соҳадаги назорат ваколатлари аниқ белгиланиши лозим.

Биз юқорида келтирилган таклифлардан айнан учинчи йўналишни устувор деб ҳисоблаймиз. Бунга асос шундаки гибрид категориянинг амалиётда исботланмаганлиги ҳамда янги қонун нормасининг аниқлиги хукукий барқарорликни таъминлаш нуқтаи назаридан самаралироқ ҳисобланади. Шу тариқа прокурор рақамли (алгоритм) технологиялар томонидан рад этилган мурожаатга нисбатан назорат ваколатини тўлиқ ҳажмда, яъни протест бериш, тақдимнома киритиш ва маъмурий судга

мурожаат ташаббуси билан чиқиш тарзида амалга ошириш имконига эга бўлади. Бу эса рақамли муҳитда прокурор назоратининг самарадорлигини сақлаб қолишнинг муҳим ҳуқуқий кафолати ҳисобланади.